

7-2396
Prof. Dr. med. et phil. G. v. Bunge.

Kidunemise põhjused.

Teististanud

K. Einbund.

Eesti Kirjandusühenduse Kirjastus nr. 27.

1911

Prof. Dr. med. et phil. G. v. Bunge.

Ridunemise põhjused.

Geiststaand

R. Einbund.

~~5219~~

Geesti Karstufeseltfide Resttoimekonna kirjastus nr. 27.

2

„Postimehe“ trüff, Tartus 1911.

A_2546.

Gesfõna.

Rahwaste elus näikse seesama paratamata nähtus walitsemas olevat, mis üksikute elus ja nimelt — surm. Meie tunneme ajalooõs rahwaid, kes seal suurt oja on etenndanud ja teame, et nad füüsiliselt kadunud on. Rahwas tõuseb kulturaliselt kõrgele ja ometegi, kõige kõrgemale jõudes, warjab ta eneses degeneratsiooni, kide- wuse, tundemärksid, mis teda kord-korralt kehaliselt nõrgestama hakkawad. Ühes sellega ka waimliselt. Loo- mulik lõpp seisab wäljasuremises.

Need degeneratsiooni tundemärgid, mis inimeste mitmesuguste nõrkenemise awaldustena päewawalgele tõusewad, on ammugi teadufemeeste tähelepanemist enese peale pööranud. Milles seisawad siis need põh- jused, mis rahwa kord-korralt kehalist kui waimlist nõrkenemist, teisiti üteldes, kidewust sünnitawad? See on küsimus, mille peale teadus wastust otsib. Ja tegeliselt oleks tõega kokku käiwa wastuse leidmine ülitähtis, sest meil, kui inimestel, peaks ju selge olema, kas siis tõeste kidewuse küsimus eneses paratamatust sifaldab. Seda peab meile teadus näitama.

Prof. Max v. Gruber ütleb selle kohta: igasu- gune nõrkenemine, haigus, on aineline, järjekult peab ka siis selle haiguse põhjus aineline olema. Ja kui meie neid põhjusi teadusliselt järele hakkame uurima, siis sattume otsesoheselt enese-kihwituse jälgile, kui pikalise (froonilise), nii ka äkilise (akutilise).

On terve rida Europas maksuaks tunnistatud teaduslisi töösid olemas, mis enesefihwtituse seisukohta degeneratsiooni küsimuses selgitavad. M. v. Gruber, Forel, Reibmayr, Laitinen, Bezzola, Diem, Kraepelin j. t. on nimesed, mis siin ettetulewad. Rõigerohkem wõlgneme meie jellel olal aga Helwetsia teadusemehele Prof. Dr. Gr. v. Bungele, kes oma uurimistega alkoholi fihwtituse ja kide wuse wahekorral üle terve Europa tähele panemist enese peale pööras. Ka meile ei ole Bunge wõeras. Omal ajal kirjutas Dr. H. Koppel küsimuse üle mispärast ei suuda paljud emad oma lapsi imetada, mida Bunge on uurinud, kuufirjas „Terwises.“ See töö ilmus ka iheraamatuna.

G. Bunge hakkas Europas oma uurimisetööd niihästi sõnas kui kirjatas laiale laotama. Rõnede kokku wõttena ilmusid harilikult lendlehed mis alkoholi fihwtituse küsimust degeneratsiooni põhjusena käsitajid. Riisugustest oleks kolm nimetatud: 1) Die Quellen der Degeneration, 2) Die Alkoholvergiftung und Degeneration ja 3) Die zunehmende Unfähigkeit der Frauen ihre Kinder zu stillen.

Räesolew eestikeelne kirjatöö „Kiidunemise põhjused“ on peaaesjalitult esimese Bunge töö järele eestistatud, kuid mõnesuguste täiendustega nimetatud teisest tööst. Ta astub Eesti kirja-turule, et seda tõdet, mis Bunge uurimistes emade imetamisewõimetuse ja selle kaasas käiwate degeneratsiooni tundemärkide üle peituneb, ette tuua. Sellega ei taha, siis „Kiidunemise põhjused“ alkoholi fihwtituse seisukohta kide wuses mitte tema igakülgses juuruses kindlaks määrata, waid ainult seda külge ijeäraniis wäljaselgitada, mis peaaesjalitult emade imetamisewõimetusega ühenduses on.

Arstiteadus on möödaläinud aastafajal äkiliste (akutiliste) haiguste ärahoidmiseks suuri sam-
musid astunud. Külgehaakawad haigused,
nagu tüüfus, kolera, kakk, rõuged, mis
endistel aastafadadel terwed linnad ja maad wahest
rahwast puhtaks laastasid, tulewad nüüd weel harwa
fergelt ette ja nõuawad wähe ohwrid. Mis aga
pikaajalistesse haigustesse puutub, mis kaua wältawad,
ilmarstimatad on, päriwuse mõjul edasi antakse ja mille
all inimesed tuhat korda rohkem kannatawad, kui äki-
liste (akutiliste) haiguste all, siis ei ole nende ärahoid-
miseks nõnda hästi kui midagi tehtud.

Waadake ligemalt järele, misjugused kohalikud
olud meil selles asjas walitsemas on. Siin Baaselis
sureb iga kuues mees tiisikusehaiguse ja iga kümnes
mees suurte kannatustega käsikäes käiwa wähhjatõbe
kätte. Iga üheksas mees sureb joodiku surma ja jätab
kõdunema soo järele.

Pooled lastest kannatawad Inglise tõbe (rachiti) all,
pooled noortest meestest on kroonuteenistusele kõlbmatad,
wähemalt 80 prots. emadest on imetamise = wõimetus. Ja
nüüd kujutage enestele ette neid rohkeid närwihaigusid,
kõige fergemast närwinõrkusest ja hüsteriast peale, kuni
kõige raskema waimuhaiguseni. Kujutage enestele ette
täis täidetud hullumajasid. Ja siis mõtelge lõpus
weel nende koiduse tundemärkide peale, mis wahen-
dita meile silma torkawad ja kus midagi enam kahelda

üle ei jää, — mõtelge hirmsa hammaste seisukorra peale! Inimesed mädanewad elawalt.

Mina oletan, et kõik need pikaajalised haigused ja nõrkused wähem ehk rohkem, otsekoheiselt ehk kaudselt üksteisest ära olenewad ja et, järjekult, põhjuse ülesleidmine, mis mõnda neist haigustest sünnitab, märksalt teiste haiguste kõrvalsaatmiseks kaasa aitaks. Sellepärast ei ole ükski teine küsimus kõigel minu eluajal, kus ma teadusepõllul mõtlen ja töötan, mind kaasa-
 fiskuwamalt rakkesse pannud, kui küsimus, milles seisawad need pikaajaliste, pärandatawate haiguste põhjused ehk teisiiti, — milles seisawad degeneratsiooni, kadunemise, alghallikad.

Iseäranis on kord-korralt kaswaw emade imetamise-wõimetus minu tähelepanemist oma peale pöörnud.

30. a. olen piima kokkuseadet lahutusteaduseliselte uurinud ja siin juures inimese piima loomade piimaga võrrelnud. Pean tunnistama, et töö juures kaswawa imestusega tähele panin, kuidas piima kokkuseade üks juurematest elawa looduse imedest on¹⁾. Loodus on suur ettenägija olnud ja piima kokkuseade juures iga imetaja-looma tarwidusi tähele pannud. Piim on just nõnda segatud, jellel mõõdul üksikutest ollustest kokku pandud, et igal imejal võimalik oleks oma igapäewaseid eluülesandeid täita, see tähendab, kaswada ja oma sünnitajate sarnaseks muutuda. Iga imetajalooma töuu tarwidused on selle järele isesugused juba sellepärast, et kaswu-aeg mitmesuguste loomade juures isesugune on. Mida rutem noorloom kaswab, seda rikkam on tema ema piim nendest ollustest, mis kehakudede ülesehitamise peale

1) G. Bunge, „Die Zunehmende Unfähigkeit der Frauen ihre Kinder zu stillen, die Ursache dieser Unfähigkeit, die Mittel zur Verhütung“. 6. Auflage. München. 1909.

lähewad, munawalgest ja sooladest. Järgmine tabel näitab seda selgelt:

	Sündinud looma kehakasuse kahe- torbfets kaswa- mise aeg — päe- wades.	100 osa piima sisaldawad:			
		muna- walget	tuhka	lupja	fosfor- hapet
Inimene	180	1,6	0,2	0,033	0,047
Hobune	60	2,0	0,4	0,124	0,131
Lehm	47	3,5	0,7	0,160	0,197
Kits	22	3,7	0,8	0,197	0,284
Lamma	15	4,9	0,8	0,245	0,293
Eiga	14	5,2	0,8	0,247	0,308
Kass	9 ¹ / ₂	7,0	1,0	—	—
Koer	9	7,4	1,3	0,455	0,508

Kui nüüd inimeselaps kõige pitalijemalt kaswab, on, nagu tabelist näha, ka inimese piim kõige waesem munawalgest ja kõigest anorganlistest ollustest, mis põletamisel tuhana järele jääwad. Inimese piim on aga ühe olluse poolest rikkam, kui kõik teiste imetajate piimad. Seda ollust, letsitini, läheb aga peaaegade kaswamiseks tarwis. Et just letsitini inimese piimas kõige rohkem peab olema, selgub juba sellest, et inimese peaaaju wõrdlemisi kehajuurusega suurem on, kui teiste loomade juures.

Nende arvude põhjal peame otsusele jõudma, et ühe imetaja-tõuu piima mitte teise tõuu piimaga ära wahetada ei saa, ilma, et sellega noorloom kahju ei saaks. Inimese piima asemele ei wõi mitte lehma piima anda. Sedasama tõendawad ka tegelikud äranägemised. On katjutud lehmapiima lastetoitmiseks inimese piima sarnaseks muuta, kas wee juurelijamise ehk suhkruga magusaks tegemise teel. Otstarbet ei täida see aga mitte.

Kõige selle peale vaatamata peavad paljud arstid sellest arvamiseft kinni, et lapsi kunstliku toitmise abil niifama hästi wõib üles kaswatada, kui emarinnaga. Siin tulla aga selle juures kõige suuremat hoolt kanda. Digemal järelvaatamisel tahab aga see täiesti wõimatu asi olla. Et see tõeste nõnda on, selleks tuleks lastekaswamißt mitte ainult eimesel eluaastal tähele panna. Inimest peaks tema terwel elu ajal silmas peetama. Minult siis wõiksime otsusele jõuda.

Sarnaseid katseid ei ole aga mitte weel tehtud. Kui meie aga siiski julgeksime arvata, et kõige suurema ettevaatamise ja hoolikandmise juures lapsi kunstlikult wõib imetada, ilma, et siin nendele kahju sünnitada, peame teiseft küljest jällegi tõendame, et see wõimatu asi on, niipea kui laialised rahwahulgad seda tarwitama hakkawad. Peame ju arvama, et kõige piinlikum ettevaatamine ja hoolikandmine, mis kunstlik toitmine nõuab, hullkade keskel kunagi läbiwiidaw ei ole. — Tõsist, loomusunnilißt emarmastust ei suuda aga ükski piimapudel täita. Juba loodus nõuab: laps peab emaga kõige lähedamas ühenduses olema. Nõnda on ema sunnitud laps eest, kui iseene eest hoolitsema ja weel rohkem — ka ennast ohwerdama. Sedasama näitab ka armustik. Berlinis tõeks tehti, et lehma piimaga toidetawate laste juures suremus eimesel eluaastal 6 korda nii suur oli, kui rinnalaste juures. Teistes linnades wõib seisukord wähest parem olla, aga tuleb tõendada, et kõigis haritud maades iga aasta sajatuhandeid lapsi lehma piimaga ära surmatakse, weel hullem kui surmatakse — neid piinatakse surnuks.

See on arusaadaw, et siin mind see tõeasi nüüd hirmutama pidi, et Keskt-Europa linnades suuremat jagu lapsi mitte enam loomulikult ei imetata. Mina hakkasin siis suusõnaliseft ja kirjaliselt paljude arstide käest selle nähtuse põhjuste üle nende arwamiste pärima ja

tain teada, et suurem jagu emadest, kes oma lapsi mitte ei imeta, ka füüsiliselt tõeste selleks võimetud on. Nõnda tehti siinses lastesünnitamise-asutuses kindlaks, et ainult ühel weerandil emadest nõnda-palju piima oli, et keha juurdekasvu raskus ainult kümne päeva jooksul tema seal viibimise ajal loomulik oli. Ülejäänud kolmveerand emade juures ei ulatanud piima rohkus selleks mitte¹⁾.

Kui nüüd ainult veerand emadest esimese kümne päeva jooksul loomulikus seisukorras olid, siis on, järjekult, nende emade arv, kes aasta ehk vähemalt 9 kuu jooksul täielikult oma lapsi suudaks imetada, veel palju vähem.

Küüsiuguse tõeasja põhjal pidin mina tunnistama, et üks imetaja-loom, kes mitte imetada ei jaks, degeneratsiooni tundemärksid avaldab, mis teda väljasuremisele viivad. See fidunemise, väljasuremise, tundemärk ei võdi aga mitte eraldatult tegemuses olla. Temaga käsitäes peavad mitmed teised nõrkenemise tundemärgid käima. Nad peavad ka pärandatavad olema, nagu kõik fidemuse avaldused. Et need arvamised põhjendatud on, seda näitavad ka minu korjatud armustikuteated. Mina lasksin selleks otstarbeks küsimiselehti trükkida ja saatsin kõikidele arstidele laiale, sellele adressid mull teada olid.

Ja et üks isamaalane mind siin sellega toetas, et 10.000 franki annetas, siis oli võimalik küsimiselehti 40 tuhandele Saksa keele-piirkonnas olevale arstile kätte toimetada. Peale selle saadeti küsimiselehti veel Hollandi-, Taani-, Norra- ja Rootsimaa arstidele. Küsimiselehed pandi ka Inglise, Prantsuse, Portugalia, Italia, Wene, Kreeka ja Jaapani keelde ümber ja saadeti sellekohastes maades paljudele arstidele kätte.

1) G. Bjelenky, „Zur Frage der Stillungsnot.“ Leipzig. Chiene. 1909.

Arstide arv, kes küsimiselehtede täitmisega mulle abiks olid, on sõrdlemisi väikene. Aga siiski võis nende kaastöö põhjal tõsiseid asjasse puutuvaid teateid saada. Rohkem kui 250 arstile võlgnen mina kaastöö eest südamlitku tänu. Nõnda kogusin 12 aasta jooksul üle 2500 küsimiselehe, mis nõnda põhjalikult täis täidetud olid, et oma soovitava armustiku jaoks tarvitada võisid.

Kui nüüd siin küsimise üles seame, mis on põhjuselks, et emad oma lapsi ei imeta, siis võiks wahest järgmist ütelda. Paljud ei tee seda sellepärast, et see neil tülikas on, et ehk mõned jõledad inimesed neile seda soovitavad. Sarnaste mitte-imetajate arv on aga õieti väikene. Rohkem on juba neid, keda nende iga päevane kutsetöö oma lapsi imetada ei lasse. Kaugelt kõige suurem arv emasid, kes oma lapsi ei suuda imetada, on aga juba tehnikult selleks võimetud. Et oma lapsi toita, selleks ei ulata neil piima tagavara ja nad peavad siin kunstliku abinõuusi tarvitusele võtma. Mõne nädala ehk kuu pärast lõpeb neil piim täiesti otsa. See emade imetamise-võimetus on, nagu tähele võib panna, ikka kasvamas. Saksamaa linnades ja Helvetias ei suuda enam pooled emad oma lapsi imetada.

Kõigist kogutud teadetest selgub üks asi, mis õieti tähtis on ja nimelt, et imetamise-võimetus emade juures parandatav on. Kui üks ema oma last mitte loomulik aeg, see tähendab üks aasta ehk vähemalt 9 kuud, täielikult imetada ei suuda, siis puudub ka tütrel imetamise-võime. Kui meie aga nende perekondadega enmast tutvustame, kus ema kõiki oma lapsi vähemalt 9 kuu jooksul täielikult on imetanud, siis näeme, et ka tema emal loomulik imetamine ei ole puudunud. Kui meie aga niisuguse perekonna võtame, kus ema mitte täielikult imetada ei ole suutnud, siis võime enamatel kordadel leida, et

juba tema ema ei ole imetanud, a g a m i t t e k ö i -
g i l k o r d a d e l . O n j u h t u m i s i — j a k a u n i s s a g e d a s t e —
k u s e m a l w e e l l o o m u l i k i m e t a m i s e - w ö i m e o n o l n u d —
t ü t r e l a g a s e e p u u d u b . M i n u a r w u s t i k u j ä r e l e t e e b
n i i s u g u s t e k o r d a d e a r w 39 p r o t s e n t i k ö i t i d e s t j u h t u m i s -
t e s t w ä l j a , k u s t ü t r e d m i t t e t ä i e l i k u l t o m a l a p s i e i
s u u d a i m e t a d a . E t n i i s u g u s e d j u h t u m i s e d n ö n d a s a g e -
d a s e d o n , s i i s n ä i t a b s e e s e d a , e t i m e t a m i s e -
w ö i m e t u s p r a e g u e m a d e s e a s k i i r e l t
k a s w a b . W a n e m a t e l t p ä r i t u d i m e t a m i s e - w ö i m e t u -
t e l e t u l e b , j ä r j e l i k u l t , i f k a u u s i w ö i m e t u i d j u u r e , k e s
s e d a p u u d u s t a g a j ä l l e e d a s i p ä r a n d a w a d .

N e e d j u h t u m i s e d , k u s e m a o m a l a s t o n i m e t a n u d ,
t ü t a r s e d a a g a e n a m e i s u u d a , t a h a w a d m e i l e d i e t i
h u w i t a w a d o l l a . S i i n s e i s a m e m e i e p ö h -
j u s e l i g i d a l , m i s i m e t a m i s e - w ö i m e t u s t
s ü n n i t a b . A r u s a a d a w o n , e t s e d a p ö h j u s t i j a d e j u u -
r e s t t u l e b o t s i d a . K u i s e d a t e g e m a h a k k a m e , s i i s s a t t u m e
o t s e k o h e p i k a a j a l i s e a l k o h o l i k i h w i t a -
m i s e j ä l g i l e . 70 p r o t s . n i i s u g u s t e l j u h t u m i s t e l
o n i s a h a r i l i k e n e s e ä r a f i h w i t a t a j a o l n u d , 40 p r o t s e n t i —
p ä r i s j o o d i k . P e r e k o n d a d e s , k u s a g a e m a l j a t ü t r e l
m ö l e m a i l i m e t a m i s e - w ö i m e a l l e s o n , t u l e b i j a d e e n e s e
ä r a f i h w i t a m i s t h a r w a e t t e .

J ä r g n e w a t a b e l i p e a l w ö t a n o m a a r w u s t i k u -
t e a t e d k o f k u , m i s e e l p o o l k i r j u t a t u d p e r e k o n d a d e k o h t a
k ä i w a d . E n n e a g a p e a m e i s a s i d n e n d e a l k o h o l i - t a r w i -
t a m i s e r o h k u s e j ä r e l e 4 l i i k i j a g a m a . E s i m e s e s s e
l i i k i a r w a n n e i d i s a s i d , k e s m i t t e h a r j u n u d k o m b e
j ä r e l e , s e e t ä h e n d a b m i t t e i g a p ä e w a l k o h o l i l i s i j o o k i s i d
e i t a r w i t a e h k k a t ä i e s t e k a r s k e d o n ; t e i s i l i i k i
n e i d , k e s , e h k k ü l l i g a p ä e w , a g a p a r a j a l t a l k o h o l i
t a r w i t a w a d , s . t . w ä h e m k u i 2 l i i t r i t ö l u t e h k 1 l i i t e r
w e i n i p ä e w a s ; k o l m a n d a s s e l i i k i n e i d , k e s
i g a p ä e w e n a m k u i 2 l i i t r i t ö l u t j a 1 l i i t e r w e i n i
t a r w i t a w a d ; n e l j a n d a s s e — , k e s p ä r i s j o o d i k u d .

Viimasesse liiki olen ainult neid üles võtnud, kes oma lähemate sugulaste ehk oma maja=arsti poolt päris joodikuteks olid arvatud. Allseisva tabeli peal tähendame ka kirjeldatud neli liiki isasid üles ja jagame ühes sellega ka perekondasid kahte liiki: 1. kus ema ja tütar suudavad imetada, 2. kus ema suudab imetada, tütar aga mitte. Tabel on järgmine:

Alkoholi=tarvitamise rohkuise järele on isa perekondades, kus

	ema ja tütar suudavad imetada,		ema suudab imetada, tütar mitte,
1. Harjumata parajuslane .	56,70%	fõigist kordadest	10,70%
2. Harjunud parajuslane .	34,70%	" "	16,30%
3. Harjunud mitte parajusl.	6,80%	" "	33,10%
4. Päris joodik	1,80%	" "	39,90%

Siit näeme, et pahemal pool numbrid 57 pealt 2 peale kahanewad, paremal pool aga 11 pealt 40 peale tõusewad. See on kõige selgemaks tõendusets, et pikaajaline isade alkoholikihwtitus tütarde imetamise=wõimetuse peapõhjus on. Kui ühes isade alkoholi=tarvitamise rohkuisega võimalikkused, kus ema ja tütar mõlemad oma lapsi imetada suudavad, kunni 20% kahanewad, tütarde imetamise=wõimeetus aga isade alkoholitarvitamise rohkuisega tõuseb — kunni 40%, siis ei või siin enam peapõhjuste kohta kahte lahkuminewat arwamist olla. Siiski on võimalik, et imetamise=wõime ärakadumisel ka teisi põhjusid on. Seda näitawad need juhtumised, kus isa paras alkoholi=tarvitaja on olnud. Võimalik, et siin wanemate=wanemate rohke kihwtitamine on oma mõju awaldanud. Mitmel korral wõis seda selgeste tunda, enamatel kordadel puudus aga võimalikkus esiwanemate üle teateid saada. Sellepärast tohib ka arwata, et siin weel teisi põhjuseid tegevuses on.

Weel selgemine näitab pikaajalise isade alkoholikihwtituse ja tütarde imetamise = wõimetuse wahetorda järgmine tabel. Siin ei ole perekonnad mitte enam liididesse jaotatud. Et aga alkoholikihwtitust enam wälja paista lasta, selleks on kõik need perekonnad kõrwale jäetud, kus kumbki wanematest mõne pikaajalise haiguse all kannatas. Nad on endiselt alkoholitarnitamise rohkuse järele 4 liiki jaotatud. Tabel on järgmine:

Isa alkoholi tarvitamise rohkus:	Tütred imetamise-wõimelised:
1. Harjumata parajuslane	91,5 ^o /o kõigist kordadest
2. Harjunud parajuslane	88,0 ^o /o " "
3. Harjunud mitte-parajuslane	31,4 ^o /o " "
4. Päris joodid	10,0 ^o /o " "

Et imetamise = wõimetus üleüldise kordkorralise degeneratsiooni — kideruse — põhjustest ja ühes sellega üks tema tundemärkidest on, selgub ka sellest, et teised kideruse tundemärgid sellega käsikäes käiwad. Närwinnõrkused, waimuhaigused, pikaajalised külgehakkawad haigused, nagu tiisikus, käiwad alaliselt imetamise = wõimetusega kaasas, nagu jeda järgmine tabel näitab:

	Diisikus:	Närwi- ja waimuhaiged:
1. Imetamise = wõimelistest emadest	1,6 ^o /o	3,1 ^o /o
2. Imetamise = wõimetutest emadest, felle emad imetanud on	5,8 ^o /o	12,4 ^o /o
3. Imetamise = wõimetutest emadest, felle emad imetanud ei ole	14,1 ^o /o	22,7 ^o /o

Kideruse tundemärkidest, mis imetamise = wõimetusega käsikäes käiwad, wõime siin weel nimetada — h a m m a s t e m ä d a n e m i s t. Oma küsimiselehtede läbi olen 1695 ema hammaste seisukorra üle teateid

saanud, kellest 708 imetamise-wõimelised olid ja 987 imetamise-wõimetud. Esimeste seas leidis 76 ema, see tähendab 11⁰/₀, kellel hambad kõik suus ja terved olid.

31	nende	st	emade	st	olid	20—30	aastased ;
26	"	"	"	"	"	30—40	"
13	"	"	"	"	"	40—50	"
4	"	"	"	"	"	50—60	"
1	"	"	"	"	"	64	"
1	"	"	"	"	"	72	"

Teiste imetamise-wõimetute seas leidis ainult 7, s. t. vähem, kui 1⁰/₀ tervete hammastega ja kõik alles noorealised, 19—32 aastased.

Läbistifune rikunud hammaste arv imetamise-wõimeliste ja imetamise-wõimetute juures oli eluaastates :

	21—25	26—30	31—35	36—40	41—45	46—50	51—55	56—60
1) imetamise-wõimeliste juures . .	6,4	7,9	10,7	10,9	13,2	15,8	20,1	16,6
2) imetamise-wõimetute juures . .	13,6	15,0	17,2	20,1	22,6	24,8	24,1	26,7

Ettetoodud arvude põhjal olen mina alkoholi-
fihwtituse ja hammaste mädanemise wahkorda ainult
kaudselt näidanud. See selgus sellest, et imetamise-
wõimetus pikaajalise alkoholfihwtituse tagajärg on ja et
hammaste mädanemine imetatamise-wõimetusega kaasas
käib. Järgnevad arvud aga näitavad seda wahkorda
otsekohefelt. Need arvud on Wäike-Nasja Muhamedi
uskju raudtee-tööliste juurest saadud. Dr. med. Th.
Floras Konstantinopolist, raudteede-ülem-arst, on
neid kokkujeadnud. Tema waatas oma ametivendade

kaasaaitamisel 964 Muhamedi usku töölisel hambad läbi ja märkis ühes sellega ka üles, kes neist oma prohveti wiinakeelust kinni pidasid ja kes Euroopa joomakommete küüsi olid langenud. Sell teel sai selgeks et 964 tööliseft 744 terwel omal eluajal abftinendid, karft-lased, olid olnud, 220 aga wähem ehk rohkem alko-holilisi jookfifid olid tarwitanud. Saadud arwud on järgnewal tabelil wanadufe järele ära jaotatud.

Läbistifune mädanewate hammaste arw oli elu-aastates :

	15—20	21—25	26—30	31—35	36—40	41—45	46—50
1) Muhamedi usku abfti-nentide juures . . .	0,5	0,9	1,9	2,4	4,3	4,8	4,1
2) Muhamedi usku mitte-abftinentide juures .	2,0	4,1	5,1	8,1	10,5	11,6	17,2

Lähidane alkoholifihwtitufe ja hammaste mäda-nemife wahetord paistab selgelt filma. Mitte-Muha-medi ufulistes maades on sarnase wõrdlufe ülesseadmne teistel põhjustel raskendatud.

Järgmine tabel näitab, kuidas alkoholiga enese ärafihwtitamine ifade juures nende oma ja ka nende laste tiififufe, närwi- ja waimuhaigustega otsekohefult põhjufelifelt ühendufes feifab. Siin on 2401 teatelehest need wälja otfitud, kus niihästi ifade alkoholitarwita-mife rohkufe üle kunni lapfe fündimifeni, nõndafama ka ifade ja nende laste juures ettetulewate tiififufe, waimu- ja närwihaiguste üle kindlaid teateid wõis faada. Emade imetamife-wõimetust ei ole selle juures mitte filmas peetud. Korrad on fiin ifa alkoholitarwi-tamife rohkufe järele korraldatud.

Iša alkoholi-tarwi- tamise rohkus.	Kordade arv.	Iša tiisi- kuses.	Lapsed ti- ituses.	Iša närwi- ja wainu- haige.	Lapsed när- wi- ja wai- muhaiged.
		Kordade 0/0.			
1. Harjumata para- juislane	430	4,9	11,6	2,6	9,3
2. Harjunud para- juislane	480	5,8	11,7	3,1	14,3
3. Harjunud mitte- parajuislane . .	231	7,4	21,7	4,3	22,2
4. Päräs joodid . .	167	12,6	29,3	4,8	27,5

Alkoholihwtituse mõju isa tiisikusesse jäämise kohta on siit selgeste näha. Nõndasama võime ka tähele panna, et tiisikuse- ja närvihaiguste rohkus parajalt ja mitte-parajalt kihwtitatajate isade laste wahel ligi poole võrra suureneb. Peab aga tähendama, et eelolewas tabelis puhta alkoholihwtituse mõju üle selgusele ei wõi jõuda. Alkoholihwtitus kui haiguste põhjus ei tõuse mitte päewawalgele. Wõivad ju lastehaiguste juures ka isade ja emade pikaajalised haigused põhju- seks kaasa aidata. Ja need wiimased ei tarwitse su- gugi alkoholihwtituse tagajärjel tõusnud olla, waid mõnel muul põhjusel.

Et aga alkoholihwtituse otsekohest mõju wälja paista lasta, selleks on järgnewas tabelis kõik need perekonnad wälja jäetud, kus üks ehk mõlemad wane- matest mõnesuguste pärandatawate, pikaajaliste haiguste all kannatajad. Selle järele on siis ainult need pere- konnad tabelisse üles wõetud, kus järgmised kolm tingi- mist täidetud on: 1) mõlemad wanemad täieste pika-

ajalistest haigustest vabad; 2) kunni laste sündimiseni isade alkoholi-tarvitamise rohke üle kindlad teated; 3) laste tiisikuse-, waimu- ja närwihaiguste üle kindlad teated. Selle järele on siis tabel järgmine:

Isade alkoholi-tarvitamise rohkus.	Kordade arv.	Tiisikus	Närwi-
		laste juu- res.	nõrkused ja waimu- haigused laste juures.
		Kordade %.	
1. Harjumata parajuslased	329	6,4	4,3
2. Harjunud parajuslased .	330	9,4	7,6
3. Harjunud mitte-parajus- lased	117	17,1	11,1
4. Päris joodikud . . .	99	24,2	22,2

Siit näeme meie siis otsekohesest alkoholi-kihwtituse mõju. Lähidane wahetord isade pikaajalise kihwtituse wahel ja laste nõrkuse wahel tiisikuse-, närwi- ja waimu-
haiguste wastu paistab selgemalt, kui endiste tabelite pealt, filma.

Kui meie nüüd kõiki arvude abil saadud otsusi kokku tahame võtta, siis näeme, et joodiku tütar ainult arukordadel oma lapsi suudab imetada. Kindel tahab olla otsus: Oli isa joodik, s. t. enese ära-kihwtitaja, siis kaotab tema tütar oma wõimise lapsi imetada ja see wõimine on alatiseft kadunud kõikidele järgnewa-tele põlwele.

Ja imetamise-wõimetus ei ole mitte mõni eral-
datud nähtus. Tema ühendab ennaft teiste degene-
ratsiooni tundemärkidega, muu seas nõrkusega igasuguste

haiguste vastu, nagu närwinõrkus, waimu- ja tiisikusehaigus, ka hammaste mädanemine. Lapsi toidetakse loomuvastastelt, põlv-põlveliselt, nõrkenemine suureneb ning wiib wiimaks suguvõsa väljasuremisele.

Meie näeme ka, et juba paraja kihwtitamise juures alkoholi halwaw mõju ennast järeltulewa soo peale awaldama hakkab. Raks wiimast tabelit juhivad aga meie tähelepanemist weel ühe kohutawa nähtuse peale. Meie näeme, kui harwa isa ise pikaajalise alkoholi-kihwtituse tagajärjel närwinõrkuse ja waimuhaiguse all kannatab ja kui tihti juba need haigused laste juures ilmsiks tulewad. Ja isegi kui isa päris joodik on ja ise täieste terweks jääb, awaldawad närwinõrkused ja waimuhaigused ennast 22% laste juures. Wõetud arv on aga weel madal, sest et paljudes uurimise all olemates perekondades lapsed mitte weel niisuguses wanaduses ei olnud, kus päritud waimu- ja muud haigused selgelt nähtawale oleksid tulnud.

Waimuhaigused hakkawad endid harilikult 25—40 aastases wanaduses awaldama, kõige sagedamine weel 35—40 aastate wahel. Nõnda kaua kui nüüd inimene mitte 40 aastaseks ei ole saanud, ei wõi meie mitte kindlaste tunnistada, et tema oma wanematelt terve were oleks pärinud.

Sagedaste kuuleme meie meestest kõnelewat, kes küll omas elus ennast kaua mitte-parajalt on kihwtitanud, aga kõige selle juures ommete kõrge wanaduseni elawat ja alatijelt terwed olewat. Sarnaste meeste peale armastatakse harilikult siis näidata, kui alkoholiwastaseid arwamiisi ümber lükata tahetakse ehk wähe-malt pehmendada. Niisugusel korral tuleb aga otsekõhe küsida: mis on lastest saanud? Ja siis selgub, misugust häda see mees oma pikaajalise enese ärakihwtitamisega on sünnitanud. Selgub ka, kuidas see

mees iseenele on häda sünnitanud, vaatamata sellepeale, et ta terveks jäi. Ei ole ju mitte ühewäärtuseline, kas üks inimene oma loomuliku olemist ühes terve lastega ära hävitab ja armetuna elab, ehk kas tema oma eluõhtut päikesepaistelisel oma terve ja tugewate laste keskel lõpetab. Sugugi ei ole tarwis wiimast silmas pidades, enam morali õpetamise abil inimesi enese ärafihtitamisest tagasi hoida. Ei tarwitse ka kohustusi inimesesoo ja oma laste vastu meele tuletada. Siin tuleb ainult enese armastuse pihhta koputada.

Wiimase tabeli lihtsatest arvudest selgub meile see tõeasi, et kõikidest meie kehakudedest mitte ükski pikaajalise fihtituse läbi nõnda kergeste halwatud, rifutud, ei saa, kui see kude, mis enesest sugurakufesi eraldab. Seda tähtsat tõeasja ei taha isegi arstid alati tähele panna. Mõned aastad tagasi käis Baaseli arstide seas küsimiseleht ringi, kas võib lastele alkohoolisi jookkisi anda. Need arstid aga, kes lastele alkoholi soowitasid, waiksid. Arstid, kes aga awalikult oma arwamist awaldasid, kinnitasid kõik: lastele ei tule sugugi alkoholi anda. Nemad põhjendasid oma arwamist sellega, et fihtitamine nõrgale lapse organismusele iseäranis häwitaw on. Aga nemad unustawad, et see kõige õrnem organismus muud midagi ei ole kui sugurakufene, ja unustawad järjekult ka seda, mis juba loogikalisel siit järgnema peaks, et midagi alkoholist ei tule suurema hoolega kaugele hoida, kui täiskaswanud inimest, kes juba suguliselt küps on. Mõned arstid näitawad, et ainult teatava wanaduseni lastele alkoholi ei tule anda: Mõned arwawad 12 aastani, teised — 14 aastani. Need arstid õpetawad rahwale siis järgmist: sugurakufesi ja ka loodet tohib fihtitada. Järjekult on fihtile siis võimalikkus antud 9 kuu jookkul ema werest loodesse imbuda. Siis peab aga peale selle kunni 12. aastani last fihtist eemale

hoidma. Pärast võib aga jälle fihwtitada!! Mõttelejatele inimestele on see asi aga lihtne. Kõiki peab fihwtist eemale hoidma: lapsi, sest et noorele organismusele iseäranis hävitav on, täiskasvanud, sest et ta sugurakudele veel hävitavam on, kui lastele. Ja wanaraugad, peavad ennast täieste fihwtist lahti ütlemä, sest nende õladel lasub see kohustus oma praktiliste elu-õppuste põhjal täielikku alkoholiwastast seisukohhta läbi wiia.

Et eelarwamistest kõrwale hoida, tahan siin tõendada, et sellest arwamisest kaugel olen, nagu oleks pitaajaline alkoholi-fihwtitus ainukene loode halwamise põhjus ehk ka imetamise-wõimetuse, hammaste mädanemise, tiisikuse ja närwinõrkuse põhjus. Hammaste mädanemisel on ka veel teisi põhjusi olemas, nagu ma ise seda selgeks olen teinud¹⁾, nõndasama ka tiisikuse-haigusel. Ühesõnaga kõik, mis meie teha nõrgestab, meie tehatudede wastupidawust wähendab, fergendab ka meie waenlastele, piiselukatele, meie tehasofadesse tungimist. Aga mina tõendan siin, et alkohol üks kõikide nimetatud hädade põhjustest on. Tema on üks peapõhjustest. Veel rohkem, mina tõendan kõikidele: Alkohol on üks niisugune põhjus, mis meie selgeste tunneme ja mida otsekohe kõrwale saata wõime. Ja kui meie alkoholi eneste riidest wälja oleme heitnud, siis on fergem ka teiste põhjuste üle selgusele jõuda, et nende kõrwaletoimetamiseks sammusid astuda.

Kui meie alkoholi, kui kideruse põhjust, kõrwale tahame saata, siis ei tähenda see mitte seda, et ainult siin mitte-paraja (s. t. rohke) enese-fihwtitamise wastu wõitleme. **Paras enese-fihwtitamine on mitte-paraja fihwtitamise algjal-**

1) G. Bunge. Lehrbuch der Physiologie des Menschen. Leipzig. Vogel. 1905.

l i k. Sellepärast tuleb ka tema vastu võidelda. Iga mitte = parajas enese=kihwtitaja on kord ka paras joodik olnud. Siit on arusaadav, et kui parajas kihwtitamine mitte ei kao, siis ka mitte=paras oma mitmesuguste raskete fidunewate tagajärgedega seisma jääb.

See elaw tõeasi ei taha aga meie seltskonnas kaugelt weel maad wõtta. Wõeldakse, et võib mitte=paraja enese=kihwtitamise vastu võidelda, ilma et parajat enese=kihwtitamist arwesse wõtta tuleks. See tähendab aga üleüldse seda, et millegi vastu võideldakse, seal juures aga sünnitawad põhjused ära unustatakse. Sarnane töö tahab aga ilma põhjata olla.

Ja kui meie ümber waatame, siis näeme tõepoolest midagi sarnast.

Rahwaesitajad annawad hullu= ja haigemajade ehitamise ning ülespidamise peale suuri summasid wälja, sealjuures aga ei taha nemad midagi haiguste ärahoidmiseks teha.

Rõõksugused heategewad kongressid ja üleüldis=kaulikulid seltsid korjawad alaliselt langetõbiste, nõrgameelsete ja joomatõbiste warjupaikade, kopsuhaige sanatoriumide, hamba=haigete kliinikute asutamiste heaks ikka uusi ja uusi rahasummasid. Midagi ei taha nemad aga hammaste mädanemise, kopsutiisikuse, joomatõbe, nõrgameelsete ja langetõbe ärahoidmiseks teha.

Waeste eest hoolekandjad koguwad ja jagawad wäsimata waestele andeid. Waesuse ärahoidmiseks aga ei taha nad midagi teha.

Kohtunikud karistawad alaliselt kurjategijaid. Kuritegewuse ärahoidmiseks ei tee nemad aga midagi. Kõll aitawad nemad aga joomakommete laialelagunemist kaasa. Sellega saab aga kuritegewuse pea=alghallik rahulikult nende poolt tuge.

Kooliõpetajad kaebawad alaliselt, et aast=aastalt ikka nürimaid lapsi kooli saadetakse ja nõuawad selle põhjal nende laste jaoks eriklasside awamiseks raha=

summasid. Nürimeelseid ja nõrgameelseid lapsi sünnitawate peaalghallikate kuwatslastmises ei taha aga nemad midagi teha.

Waimulikud õpetawad, et meie peame joodikuid peastma, sest see on kristlik ja Jumala meelepäraline tegu. Sealsamas aga õpetawad nad: „wiin rõõmustab inimese südant,“ tema on „üks kallis Jumala and.“ Tähendab, parajalt võib ikka edasi juua. Kui aga wiimane liaksjoomiseks kujuneb, noh — siis tuleb joodiku hinge peasta!

Wõimlemise kooliõpetajad tahawad kehaliselt tugewat ja wäljaarenenud noortfugu — „maa tuge“ — kaswatada. Seal juures aga ei jõua endid joomakombest lahti ütelda ja aitawad sellega veel kaasa, et aast-aastalt kehaliselt nõrkade meeste arv kohutawal kombel kasvab.

Sotsialdemokratid organiseeriwad sotsialistilist tulewiku=riigikorda, lasewad aga rahuliku meelega enne seda inimesi nõrkeneda, mädaneda ja ühes sellega kibuneda. Nad mõtlewad inimest õnnelikuks teha, aga õnnetute peaalghallikat ei taha nad mitte finni sulguda.

Ütleme, sotsialdemokratid on oma sihile lähinenud. Maa on riigi omanduseks saanud; riik on ainuke kapitalist, ainuke ettevõtja; waheltkaju jaotatakse kõige õiglasemal wiisil tööliste wahel ära. Kõige selle peale waatamata peawad töölisel ka siis, nagu ennegi, täis täidetud hullu-, haige- ja parandusemajade ning töödimeetute hoolitsemist oma õladele wõtma. Nemad on ka siis, nagu ennegi, haiguste ja häädadega ümbritsetud mis iga tundliku inimese — iga tõsise sotsialisti — elurõõmu häwitab. Sellepärast peaks ommete juba ükskord arusaadaw olema, et pitaajaliste, parandatawate häädade ärahoidmine tähtsam on, kui kõik teised ühiselulised ülesanded.

Degeneratsiooni alghallikaid tuleb finni sulguda — see on ülesanne, mis meid

fiiremine tegewusesse peaks kutsuma, kui kõik teised ühiselulised probleemid.

Ma tean, mis pessimistid siin vastu ütlevad; see on kõik ainult optimistide tulewiku-unistus. Haigused ja hädad on olnud ja saavad olema. Kõik alghallitad ei lasse endid nõnda kergelt finni sulguda. Nii on isegi nõnda kaugele läinud, et hakatakse optimismusest häbenema. Mõtlevad ju pessimistid alati, et nad optimistidest kõrgemal seisavad. Optimismus on ju oma iseloomu poolest nõnda noor, roosiline, küpsmata ja wilumata, pessimismus aga — täieliselt küps; tema on — elutarkus. Siin unustatakse ühte tõdeasja ja nimelt: optimismus on elurõõmus, wärskendaw ja sellepärast tagajärjerikas, pessimismus aga wõimetus.

Sellepärast tahame oma optimismust kõrgel hoida. Meie tahame ka oma kõrget ja suurt sihti kawakindlalt filmade ees pidada ja soojalt südames kanda. Meie siht on, et tuleb kõiki degeneratsiooni alghallitaid finni sulguda, — üksteise järel, niipea kui nad meil teatavad on, — et sellega üks tugew ja terve sugu wälja kujuneks.

Meie ei ole wõitlusewäljal mitte ainukesed. Terwe elaw loodus tungib täiussele. Sellega rakendame ka meie endid looduse ja jumaluse teenistusesse. Suurtugune ja õnnelik inimesesugu, see on siht, kuhu meie terve jõud peab juhitud olema. Mis peaks weel rohkem elurõõmu sünnitama ja meie elule sisu andma, kui ühes tõmmata ja rühmata kõrge sihi poole, mis meile loodus näitab?

